

Uusi ostjakin sanakirja

WOLFGANG STEINITZ *Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache*. 1. und 2. Lieferung. Unter Mitarbeit von Liselotte Böhnke, Gert Sauer und Brigitte Schulze. Akademie-Verlag. Berlin 1966, 1967. Sp. 1—96, 97—224.

Sarjassa »Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin» ilmestynyt ostjakin kielen murre- ja etymologinen sanakirja, josta julkaisija prof. Wolfgang Steinitz ennätti nähdä vain kaksi ensimmäistä nidosta valmiina, on nyt ehtinyt hakusanaan *üt* (Kr.) 'мягкий новый снег; flaumiger weicher Neuschnee; pehmeä uusi lumi, märkä lumi, kostea lumi, lumisade'. Jäämme toivomaan, että suurisuuntainen, intomielisesti aloitettu teos saa jatkoa sen alkuunpanijan kuoleman jälkeenkin. Yksityisten osien epäkäytännöllisen suppea sivumäärä johtunee kustannusteknisistä syistä, joihin en enemmälti puutu.

Tieteellisesti toimitettu sanakirja on monipuolisten, autenttisten tekstien ja deskriptiivisen kielioopin ohella edellytyksenä tiettyyn kieliryhmään kuuluvan kielimuodon tutkimiseksi. Jos ollaan sitä mieltä, että tällaista sanakirjaa ei toistaiseksi ole ollut, voidaan puheena olevan teoksen suunnitelmaa ja toteutusta tervehtiä ilolla. Julkaisijan mielestä uuden ostjakin kielen sanakirjan välttämättömyydestä puhuu se tosiasia, minkä hän arveli käyvän ilmi jo ensimmäisestä nidoksesta, että hajallaan oleva, määräl-

lisesti runsas ja osaksi julkaisematonkin ostjakin kielen sanamateriaali saadaan kootuksi yhteen teokseen, jossa lisäksi käytetään yhdenmukaistettua ja entistä yksinkertaisempaa tarkekirjoitusta. Ottaen huomioon ne suunnattomat henkiset ponnistukset ja aineelliset kustannukset, jotka tällainen yritys asettaa, saattaa kyllä kysyä, eikö ostjakologian alalla olisi ollut tarpeellisempiakin tehtäviä, varsinkin syntaksiin liittyviä — vertailevien suomalais-ugrialaisten tutkimusten puuttumistahan selitellään yleensä sillä, että ei ole tutkimuksia yksityisistä kielistä. Usein toistettu arvostelu, joka kohdistuu Karjalaisen—Toivosen sanakirjaan (1948) sen vaikeakäyttöisyyden vuoksi, ei voi vakuuttaa, jos ajatellaan, minkä verran ostjakologit, fennougristit ja kielentutkijat yleensäkin tarvitsevat tätä apuvälinettä. Helppokäyttöinen sanakirja ei yksin takaa erityisiä edistys-askelaita kielitieteellisten tutkimusten ja töiden alalla, päinvastaisiakin esimerkkejä tulee ilman muuta jokaisen suomalais-ugrialaista kielentutkimusta tuntevan lukijan mieleen. Toisaalta on sanakirja aina myös isetarkoitus, ja tämä ostjakin kielen murre- ja etymologinen sanakirja

³ Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk—lettiske) Sprog (København 1890). s. 254—255.

tulee alkuosista päätellen olemaan suoritus, jonka arvoa ja hyödyllisyyttä ei ole aihetta epäillä.

Tarkastelkaamme nyt lyhyesti teoksen rakennetta ja luonnetta. Ensimmäisessä nidoksessa on vain väliaikainen esipuhe, »Vorläufiges kurzes Vorwort»; varsinainen esipuhe on suunniteltu liitteeksi kolmanteen nidokseen, jotta — kuten sanotaan — voitaisiin vielä ottaa huomioon alan edustajien mahdolliset ehdotukset. Sitten esitetään tärkeimmät erot Karjalaisen—Toivosen sanakirjaan nähden: Steinitzin yksinkertaistama transkriptio, jota käytetään Karjalaisen, Paasosen, Steinitzin ja Tereškin keräämissä aineksissa; alkuperäisessä asussaan ovat sitä vastoin muiden tekijöiden (Castrén, Ahlqvist, Patkanov, Pápay) äänteellisesti osittain tulkinnanvaraiset kirjaanpanot. Lopullisen esipuheen yhteyteen on suunniteltu liitettäväksi tarkekirjoitustaulukko, josta myös ilmensivät muutokset, mitä on tehty eräiden em. tutkijoiden käyttämiin merkkeihin. Sanakirjaan tulee sisältymään kaikki käytettävissä oleva ostjakkilainen sanasto, joka on tähän mennessä joko julkaistu tai kirjoitettuina muistiinpanoina, — suureksi osaksi Steinitzin omia keräelmiä. Tämä sanavarasto kuvastaa ostjakkien elämää 1920-luvulle saakka. Kirjakieltä edustaa sanakirjassa vuoteen 1940 mennessä ilmestyneestä kirjallisuudesta koottu aineisto; vuoden 1945 jälkeinen kirjallisuus on vain vähäisessä määrin edusteilla, koska neuvostoliittolaiset julkaisevat siitä erillisen sanakirjan. Enimmäkseen käsinkirjoitetut sanakokoelmat 1700-luvun puolelta on tarkoitus julkaista erikseen, koska ne vaativat useasti pitkäköjä selityksiä.

Erityisen ansiokkaita ovat, kun vertauskohdaksi otetaan Karjalaisen—Toivosen sanakirja, olennaisesti lisääntyneet ostjakkilaisetymologiat sekä uudelleen arvioidut etymologiset yhdistelmät ja viittaukset muihin kieliin samoin kuin ostjakin lainasanojen osoittaminen. Kaikki hakusanat ja tärkeät johdannaiset

on käännetty saksaksi ja venäjäksi; alkuperäisten suomalaisten ja unkarilaisten käännösten yhteydessä on saksalaiset merkitykset. Juuri tässä kohden on »hiljaisuudessa» saatu usein aikaan parannuksia; epäselvyyksien välttämiseksi on alkuperäinen käännös usein lainausmerkeissä. Murteet on järjestetty kielimaantieteellisesti, lähtökohtana itäisellä alueella sijaitsevat Vach ja Vasjugan. Tällä saavutetaan se etu, että kielihistoriallisesti vanhoillisen Vachin murteen muoto esiintyy aina hakusanana. Yksityiset sana-artikkelit on laadittu siten, että erilaiset murremuodot ovat kaikki alussa ja merkitykset seuraavat niitä; sulkeissa olevat signumit osoittavat, mihin murteisiin eri merkitykset kuuluvat.

Tärkeää on vielä, että erisnimien, joista ensimmäisen ryhmän muodostavat paikannimet, toisen henkilönnimet, on määrä tulla loppuun erityisenä liitteenä. Tämä materiaali on Berliinissä sijaitsevassa instituutissa tiettävästi erityisen harrastuksen kohteena, ja nimistö tulee tarjoamaan onomastikoille runsaasti mielenkiintoista ainesta. Sanakirjaan tulee myös saksalainen ja venäläinen hakemisto. Sana-artikkelit on jäsennetty havainnollisesti; uuden hakusanan alkuun sijoitettu pyörölä (●) tuntuu hyödylliseltä.

Ihmetystäni on jatkuvasti herättänyt, miten vähän ostjakin kielen sanakirjojen laatijat kertovat sanaston, kieliopillisen aineiston yms. kokoamisesta (tämä ei tietenkään koske yksistään ostjakkia). Kun lukee kirjoihin liittyviä esipuheita, saa tosin tietoja paljonkin; voi lukea kielimestareista, saa kuulla toistuvasti, — huvittavaa kyllä mutta ei tähdellistä —, että keruutyö oli keskeytettävä suurina juhlina, joissa »otettiin ilo irti» perusteellisesti; sen sijaan käytössä olleista kyselylistoista ei puhuta mitään enempä kuin työmenetelmistäkään. Tämä ei liene pelkkää vaatimattomuutta, pikemminkin se voi ilmentää eräänlaista epävarmuutta, joka tekee epäluuloiseksi. On myös muistettava, että miltei kaikki

ostjakin kielen sanakirjat ovat muiden kuin kentällä aineiston keränneiden tutkijoiden julkaisemia — kohtalo joka valitettavasti on toistunut liiankin usein sekä Suomessa että Unkarissa julkaistaessa fennougristiikan alalle kuuluvaa aineistoa. Syitä tähän voidaan kyllä löytää jälkikäteen, mutta se ei muuta asiaa. Lopputuloksen ei sitä paitsi tarvitse olla aina negatiivinen.

Jos nyt aloitettu teos saadaan viedyksi päätökseen sillä tasolla, jonka Steinitz pystyi sille antamaan, — juuri tässä herää epäily, niin toivottavaa kuin sinänsä hankkeen loppuun saattaminen onkin —, tulee suomalais-ugrilainen kielentutkimus olemaan yhtä mallikelpoista perusteosta rikkaampi. Alku oli joka tapauksessa lupaava.

INGRID SCHELLBACH